

TÁNCZOS VILMOS • Az erdélyiség mítosztalanítása

Az erdélyiség az egyetemes magyar kultúrán belül — természet-szerűen — jelentkező színfolt, ha úgy tetszik: couleur locale. Ennyi és nem több. Annak, hogy bizonyos történelmi korszakokban többnek látszott, maga is több akart lenni, vagy talán tényleg több is volt, mint a dunántúlóság, felvidékiség — nemcsak történelmi gyökerei, hanem min-denekelőtt durva politikai okai vannak.

A XVII. század emlékirói magától értetődő természetességgel szól-tak „a két magyar hazáról“, s köztudott, hogy ez a viszonylagos törté-nelmi különállás a '48-as uniót, sőt még a '67-es kiegyezést követő közigazgatási átszervezés után is megőrződött, csak hogy nem volt annyira hangsúlyozott, mint azt a mai román nacionalizmus láttatni szeretné. Különösen fontos, hogy a viszonylagos közjogi önállóság mel-lett az erdélyi magyarság — Erdély többi népétől eltérően — *teljes tár-sadalmi hierarchiával rendelkezett*, azaz volt arisztokráciája, középosz-tálya, parasztsága, ipari munkássága, értelmisége, ami képessé tette arra, hogy minden korszakban önálló közösségként tételezze önmagát. E tár-sadalom szétzilálása az 1921-es földbirtokreformmal vette kezdetét, majd hetven éven át folytatódott, úgyhogy kész csoda, hogy ez a közösség — amint ezt az RMDSZ II. kongresszusán felbukkant „társnép“, „társ-

nemzet“ kategóriái bizonyítják — (Borbély Imre megfogalmazásában) „számánál, társadalmi struktúrájánál, kultúrájánál és önszervező képességénél fogva rendelkezik minden feltétellel, hogy ellássa egy nemzet összes funkcióját“.

Az önállóság kézzelfogható megnyilvánulásai ellenére az erdélyiség 1920 előtt nem jelentett többet helyi sajátosságnál. Ideológiává — torz, hamis létértelmezéssé, etikai imperatívuszokat megfogalmazó cselekvési programmá — csak az organikus nemzeti lét folytonosságának megszakadása után vált. A transzszilvanizmus átfogó létértelmezést biztosító eszmerendszere tehát nem szerves fejlődés eredménye, hanem egy — esetleges? — politikai esemény következménye. Kényszerűségből született ideológiaként alig egy évtized alatt minden vonatkozásban — az etika, a politika, az esztétika szféráiban egyaránt — hamis tudatnak bizonyult. Kós Károly „ország-transzszilvanizmusa“ csakúgy, mint Áprily és Reményik „tájtranszszilvanizmusa“ a szükségből kovácsolt erényt, s már a Ligeti Ernőék, majd a Szabédiék, Szemlérék kritikája nyomán végleg összeomlott. Hogy egy eredetileg sem koherens, hamisnak bizonyult eszmerendszer némely vonatkozását később mégis megpróbálták aktualizálni — itt nemcsak a második Forrás-nemzedék költőire utalhatunk, hanem arra is, hogy egyes transzszilván eszmékre a kisebbségi kérdést „szocialista“ módon megoldani szándékozók is hivatkoztak —, az csak az erdélyi magyarság legújabb kori történelmének groteszk fintaoraival, kényszerűségeivel magyarázható.

Az erdélyiség ideológiája a magyarság egészét sújtó Trianon-trauma eredménye, ennek sajátos erdélyi lecsapódása, s ezzel együtt kell végleg elmúlnia. A román parlament valószínűleg rövidesen megszavazza majd az új alkotmányt, mely újólág nemzetállammá nyilvánítja Romániát, de ez az alkotmány születése pillanatában anakronisztikus lesz. Az európai fejlődési folyamatokat figyelve, úgy tűnik, hogy a közép-kelet-európai térség népei idővel kinyilváníthatják, gyakorlatilag is érvényesíthetik nemzeti szuverenitásukat, s akkor az erdélyi magyarság is élhet majd természetes önrendelkezési jogával. (Ugyanazzal a joggal, mellyel 1918—19-ben a románok éltek, de amelyet akkor Maniuék a magyaroktól megtagadtak.) Az utóbbi évek történései arra utalnak, hogy a nemzetállam-eszmén ütött rések nem befoltozhatók, s a kelet-európai kisebbségek nem rendelhetők alá a korábbihoz hasonló módon a többségi nemzeteknek. Mindez nem elsősorban az államkeretek megváltoztatását feltételezi, hanem azt, hogy a térségben olyan változások fognak bekövetkezni, melyek lehetővé teszik majd, hogy a határok ne akadályozzák a különböző közösségek — köztük a nemzetek — szuverén megnyilatkozásait. Ha ez megvalósul, az erdélyi magyarság sem fogja a sajátosság túlhangsúlyozásának útját választani. Az erdélyiség akarva-akaratlan úgy lesz majd meghatározó jegye az itteni magyar kultúrának, hogy körülötte nem fognak ideológiákat, etikai imperatívuszokat megfogalmazni. Ez a mítosztalanított regionális szellemiség sajnos belátható időn belül nem tud majd ugyanolyan súllyal jelen lenni az összmagyar kultúrában, mint a XIX. században. Köztudott, hogy az itteni magyar értelmiség szellemi ereje a század második felében a budapestiével vetekedett, nem egy tekintetben túlszárnyalva azt. Csakhogy az azóta elszenvedett demográfiai, gazdasági, intellektuális veszteségeink miatt mára végleg odalett annak a lehetősége, hogy egy teljes értékű, önálló magyar kultúra létrejöhessen Erdélyben.

Tisztában vagyok azzal, hogy az erdélyiség mítosztalanításába vetett hitem utópiának bizonyulhat. Valóban túl szép volna, ha a magyarság identitásválságának kérdése ilyen egyszerű módon oldódna meg. De, nézetem szerint, nincs más egészséges megoldás, s a mai európai fejlődés feljogosít némi halovány reményre. Így az ugyancsak bizakodó Molnár Gusztáv *Európai naplója* nyomán én is csak Pascal hitére hivatkozhatom: nagyon könnyen azt lehet mondani, hogy ez sohasem fog teljesülni. De: „Pascal szerint, ha a világmindenség nagy szerencsejátékában csak egy a végtelenhez annak az esélye, hogy Isten létezik, az így is, úgy is elkerülhetetlen fogadáson *nekünk őt kell megtennünk*. Erdély *egésze* számára nincs és nem is lehet semmilyen más megoldás.“